

Iryna Kryvosheia

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University (Uman, Ukraine)

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8691-5858>

Історія козацько-старшинської родини XVIII ст. крізь документи: тестаменти Марковичів

Марковичі – це одна із найвідоміших козацько-старшинських родин Гетьманщини XVIII ст. Своєї сили родина набрала завдяки заможності родоначальника, вихрещеного єврея Марка Аврамовича та шлюбом його доньки Анастасії Марківни (1667–1729). Сучасники всіляко підкреслювали вроду Анастасії, хоча, як показало майбутнє, вона й розумом не була обділена. У першому шлюбі Анастасія була заміжня за генеральним бунчужним Костянтином Івановичем Голубом, у другому, приблизно з 1700 р. – за генеральним бунчужним Іваном Іллічем Скоропадським, який в 1708 р. став гетьманом. Марковичам і самій Анастасії в російській, радянській та вже в українській історіографії присвячено чимало різнопланових досліджень¹.

Мета статті подивитися на історію родини крізь призму тестаментів кількох представників сім'ї Марковичів. Тестамент – це остання воля, спроба людини поді-

¹ A.Y. Markovych, *Markovychy*, „Kyevskaia Staryna” 1890, № 10–11, s. 55; A. Lazarevskiy, *Liudy Staroi Malorossyyi. Markovychy*, „Kyevskaia Staryna” 1884, № 1, s. 51–82; V.L. Modzalevskiy, *Malorossyiskiy rodoslovnyk*, t. 3, Kyev 1912; D. Mordovtsev, *Zhenshchyny pervoi polovyny XVIII veka*, *Sobranie sochynenyi*, t. 36, SPb., 1902, s. 16–19; M. Maryna, *Hetmansha Skoropadskaia, urozhdennaia Anastasiya Markova Markovych (1667–1729)*, „Istorycheskyi vestnyk” 1911, № 8, s. 534–550; T. Kostruba, *Hetman I. Skoropadskiy (1708–1722)*, Lviv 1932; O. Pritsak, *Rid Skoropadskykh*, *Istoryko-henealohichna studia*, Lviv 1938; O. Hurzhii, *Diialnist hetmana I. Skoropadskoho v otsyntsi vitchyznianykh i zarubiznykh istorykiv*, „Ukraina v Tsentralno-Skhidnii Yevropi: studii z istorii XI–XVIII stolit.” 2000, s. 386–396; O. Hurzhii, *«Ivan nosyt plakhtu, a Nastia – bulavu»? Suspilno-politychnyi portret elitnoi zhinky pershoi tretyny XVIII st.*», „Sotsium. Almanakh sotsialnoi istorii” 2002, vyp. 1, s. 219–230; H.D. Holubchuk, *Rid Markovyichiv-Markevychiv u kulturno-hromadskomu zhytti Ukrainy: «Nova simeina istoriia»*, Avtoref. dys... kand. ist. nauk: 07.00.06, Dnipropetr. nats. un-t., D. 2003; V.V. Kryvosheia, *Kozatska starshyna Hetmanshchyny: entsyklopediia*. K. 2010; T.V. Kotliarova, *Rid Markovyichiv (Markevychiv) u bazi danykh «Personalii» Instytutu biohrafichnykh doslidzhen NBUV*, „Ukrainska biohrafistyka” 2013, vyp. 10, s. 431–442; V.V. Kryvosheia, *Kozatska elita Hetmanshchyny*. K. 2008; I.I. Kryvosheia, *Nuriadova starshyna Ukrainskoi kozatskoi derzhavy (XVII–XVIII st.)*, Dovidnyk, t. 2, Bila Tserkva 2016.

литися важливими думками та впорядкувати справи. Це елемент поховальної культури, що дуже своєрідно відображає свою епоху. Звісно, доба відобразилася в заповітах в доволі умовних формах, що вимагають обережної інтерпретації. До сьогодні збереглися тестаменти Андрія, Івана, Федора Марковичів, уступний лист/заповіт дружини останнього Катерини Стефанівни Томари, заповіти Анастасії Марківни Скоропадської та її онучки Ганни Іванівни Войцехович і сестри Анастасії Марини Марківни Імшинецької.

Родоначалником був Марко Аврамович, вихрещений єврей, який невідомо звідкіля переселився в другій половині XVII ст. в місто Прилуки, де й мешкав до кінця життя. Був пирятинським орендарем (1683–1685), згадувався як обиватель прилуцький в 1701 р., як ктитор прилуцької Пречистенської церкви в 1705 р. Помер в серпні 1712 р., похований у Густинському монастирі². В останні роки мешкав у с. Сорочинці поблизу Прилук. Його дружина була донькою прилуцького війта Григорія Корнієнка, родоначалника козацько-старшинського роду Огроновичів. Відомі імена трьох дорослих синів Марка Аврамовича (Андрій, Іван, Федір) та п'ятьох доньок (Анастасія, Ірина, заміжня за Степаном Михайловичем Миклашевським, бунчуковим товаришем, Пелагея, заміжня за Андрієм Кондзеровським, Марина, заміжня за протопопом лохвицьким Павлом Імшинецьким та Параска, заміжня за Дем'яном Якубовичем, бунчуковим товаришем). Імена двох старших доньок невідомі, хоча відоме дослідницьке припущення В. Кривошеї (Гафія і Марія)³.

Заповіт Марка Аврамовича був знищений старшими дітьми, Андрієм та Анастасією, в 1712 р.⁴ Свідки цього заповіту стверджували, що все майно батько заповів найменшому сину Федору, який мешкав з батьками і доглядав їх. Усіх старших дітей Марко Аврамович давно наділив маєтностями. За рік до своєї смерті, залагоджуючи шлюб Федора з донькою переяславського полковника С. Томари Катериною, він озвучував свідкам яке саме майно отримає наречений. Тому в тогочасних листах і документах, незважаючи на вплив Анастасії Марківни, залишилися згадки про порушення останньої волі батька⁵.

Інформацію про родину Марковичів та особисті якості Анастасії Марківни отримуємо із листа гетьмана І. Скоропадського до Андрія Марковича (1712) в період хвороби і смерті Марка Аврамовича⁶. Гетьман бідкався, що Настуся не змогла при-

² V.L. Modzalevskiy *Malorossyiskiy rodoslovnyk...*, s. 389.

³ V.V. Kryvosheia, *Kozatska elita...*, s. 278.

⁴ Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni Volodymyra Vernadskoho (dali: IR NBUV), F.I. Spr. 57563, ark. 192–202.

⁵ A. Lazarevskiy, *Opysanye Staroi Malorossyy: materyaly dlia ystoryy zaseleniya, zemlevladyeniya y upravleniya*, t. 3, K. 1902, s. 124.

⁶ O.M. Dziuba, *Pryvatne zhyttia kozatskoi starshyny XVIII st. (na materialakh epistoliarnoi spadshchyny)*, K. 2012, s. 196.

їхати попроситися з батьком і отримати його благословення, хоча знала про стан його здоров'я. Як не прибули гетьман з дружиною і на похорон, «за нашими трудностями»⁷. Однак, одразу після поховання Анастасія з'явилася на батьківському обійсті для розподілу спадку. «Труднощі» вже не завадили. На думку Федора Марковича, саме тоді був знищений тестамент Марка Аврамовича⁸. Внаслідок втручання гетьманші, основне рухоме і нерухоме майно поділили на трьох братів Марковичів. Тобто, молодший Федір замість усього спадку, отримав лише третину.

Один із старших братів, Іван Маркович, ймовірно, почувався від того не дуже зручно. Тому свою третину хутора одразу передав Федору. Пізніше опікувався двома старшими синами Федора, так як був бездітним. Іван Маркович служив полковим сотником, потім піднявся до уряду полкового судді (1719–1724). Він помер восени 1724 р. після тривалої хвороби. Її перипетії добре відомі завдяки щоденнику Якова Андрійовича Марковича⁹. Заповіт Івана Марковича ([?]1668–1724) мав основну і додаткову частини. Основну, свого часу, використав і процитував історик О. Лазаревський, який вказував на схожість аренги із заповіту Федора Марковича (1737 р.) з аренгою із заповіту старшого брата Івана (1724 р.)¹⁰. Вцілів додаток до тестаменту Івана Марковича в Генеральному слідстві Лубенського полку, в якому він за кілька днів до смерті заповів с. Перервинці племіннику Якову Андрійовичу Марковичу (10.10.1724)¹¹. Розподіл майна Іван залишив на розсуд своєї дружини. У тестаменті він ніби залишав значні маєтності «синовцям моім», старшим синам Федора, Дмитру і Григорію, однак його дружина розпорядилася інакше¹². Із викладених фактів зрозуміло, що реальне прагнення подарувати маєтність племіннику Якову Андрійовичу він реалізував за життя, а намір обдарувати інших племінників залишився декларацією.

Заповіт Анастасії Марківни Скоропадської (1667–1729), що експонується на сайті Центрального державного історичного архіву України, датований 15.12.1729¹³. Це частина духівниці, що стосується розпоряджень щодо облаштування монастиря, в якому вона хотіла бути похована. На сторінках документа важко хвора Анастасія розпоряджається майбутнім Гамаліївського Харлампієвського монастиря, фундаторами якого вони з були разом з покійним чоловіком. Саме тут був похований

⁷ Ibidem.

⁸ IR NBUV, F.I. Spr. 57563, ark. 192–202.

⁹ *Dnevnyk heneralnoho podskarbyia Yakova Markovycha: (1717–1767 hh.)*, red. A. Lazarevskoho, typ. H. T. Korchak-Novytskoho, Ch. 1: (1717–1725 hh.), 1893, s. 139–140, 143.

¹⁰ A. Lazarevskiy, *Opysanye Staroi Malorossyy...*, s. 117–119.

¹¹ *Heneralne slidstvo pro maietnosti Lubenskoho polku*, t. 4, Ukrainskiy arkhiv. Arkheohrafichna komisiiia VUAN, K. 1931, s. 90.

¹² A. Lazarevskiy, *Opysanye Staroi Malorossyy...*, s. 117–119.

¹³ Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyiv (dali: TsDIAUK), <https://cdiak.archives.gov.ua/>.

гетьман І. Скоропадський. Тут поховали Анастасію, а у 1733 р. і їхню доньку Уляну. У заповіті Анастасія звеліла перетворити жіночий монастир на чоловічий, що поетапно і було зроблено в кілька наступних років. Розпорядниками були призначені брат Андрій і племінники, Михайло Скоропадський та Яків Маркович. Опіка поручалася київському архімандриту. Також тестаторка в документі зверталася за підтримкою до Сенату та російських чиновників. Піклувалася заповідачка про забезпечення монастиря, якому відійшли її основні маєтності. Документ має сухий, офіційний характер.

Основний заповіт Анастасії Скоропадської був написаний двома днями пізніше, 17 грудня (померла вранці 19.12.1729). Він опублікований як додаток у першій частині «Дневных записок» (1859 р.)¹⁴. У заповіті згадується реєстр розподілу її володінь, основною власницею яких мала стати молодша донька Уляна. Реєстр неопублікований, тому розподіл майна невідомий. Багато місця в тестаменті відведено покликанням на заповіт І. Скоропадського (2.07.1722)¹⁵. Мовляв, чесно здійснила розподіл між трьома доньками. Тоді як точно відома тривала судова тяганина між Анастасією і донькою покійного гетьмана від 1-го шлюбу Іриною, одруженою з бунчуковим товаришем Семеном Лизогубом. Ірині вдалося відсудити лише частину належного спадку, а батько свого часу заповів їй 3 тис. крб. і маєтності. Відстоювати в судах довелося навіть маєтності в Чернігівському полку, виділені батьком як придане ще в 1715 р.

Тут варто зауважити, що значна частина маєтків у Чернігівському полку за формою власності були «материзною». У першому шлюбі Іван Скоропадський був одружений з Пелагеєю Ничипорівною Калениченко ([?]1660–1699). Її батько був заможним і впливовим урядником Чернігівського полку, найвища із його посад – обозний полковий (1681, 1688–1690). Після переселення на Лівий берег І. Скоропадський залежав від свого тестя, і маєтки, що здобула родина, були, без сумніву, отримані при підтримці тестя, представника місцевої впливової покаяченої шляхти. Никифора Калениковича дослідники пов'язують з родами Величковських і Савичів¹⁶. Незважаючи на закон і традицію, більша частина спадку Ірини залишилася у цупких руках гетьманші. Лише після смерті Анастасії Марківни, в 1730 р. її донька Уляна Іванівна поступилася старшій сестрі Ірині її власними маєтностями в Чернігівському полку.

Анастасія Марківна, навіть після смерті свого чоловіка-гетьмана, залишалася дуже впливовою в Гетьманщині завдяки особистим зв'язкам із козацькою старшиною і, особливо, через тісні зв'язки із російськими чиновниками найвищих рангів.

¹⁴ *Dnevniia zapysky malorossyiskoho podskarbyia heneralnoho Yakova Markovycha*, Yzdanye Aleksandra Markovycha, M. 1859, s. 517–520.

¹⁵ Pro noho v: TsDIAUK, F. 51, Op. 3, Spr. 703, ark. 9.

¹⁶ V.V. Kryvosheia, *Kozatska starshyna...*, s. 251–252.

Стабільності становища колишньої гетьманової не завадили навіть дуже складні стосунки з новим гетьманом Д. Апостолом. Вона міцно тримала в руках управління власними володіннями та мала чималий вплив на всю родину. Її шанували рідні брати і сестри, називали благодійницею і вбачали в ній ледь не матір-заступницю. Хоча були й виключення. Завдяки тестаменту наймолодшого з братів Марковичів Федора знаємо про його непрості стосунки з Анастасією, яку він звинувачував у знищенні батькового заповіту та нечесному розподілу спадку.

Федір Маркович Маркович (1671–1737) був наймолодшим сином у родині, через що увесь час потерпав після смерті батька. Згідно військових документів у 1726 р. Федору виповнилося 55 років¹⁷. Його старший брат Андрій був полковником Лубенським, потім генеральним підскарбієм, а племінник Яків – служив бунчуковим товаришем, отримавши уряд генерального підскарбія в абшит (1762). Останній залишив великий щоденник, який разом із іншими документами слугує джерелом знань про повсякденне життя усієї родини, і зокрема, Федора Марковича.

Федір Маркович служив значним товаришем військовим ([?]1711–1719), сотником полковим прилуцьким (1719–1724), а потім до кінця життя бунчуковим товаришем (1724–1737)¹⁸. Виконував належні обов'язки, насамперед, військові, але значно більше переймався власними господарськими справами. Він був наймолодшим сином пирятинського орендаря Марка Аврамовича, який зумів набути великих статків. Батьки доживали віку при Федору і добре навчили його вести справи. Відомості про повсякденне життя Ф. Марковича почерпнуті зі службових реєстрів, приватних листів, щоденника Я. Марковича, судових справ родини та тестаменту самого Ф. Марковича¹⁹. Із цих документів перед нами постає людина, що була дуже ображена на рідних за несправедливий розподіл батьківського спадку, але не наважувалася суперечити старшій сестрі, всесильній гетьманші. Він був люблячим чоловіком і занадто суворим батьком своїм синам і доньці. Найбільше в житті його цікавило прирощення власності, господарські справи та стосунки з коханою дружиною²⁰.

Важливим і цікавим для з'ясування досліджуваної проблеми виявився уступний лист Катерини Томарівни, дружини бунчукового товариша Федора Марковича²¹. Він був своєрідним додатком до тестаменту чоловіка і за призначенням цілком відповідає тестаменту, хоча й не є ним за формою. Усі статки Федір Маркович у 1737 р. заповів своїй дружині. Чоловіковий заповіт вже вдруге заміжня вдова акти-

¹⁷ TsDIAUK, F. 53, Op. 2, Spr. 587, ark. 5.

¹⁸ I.I. Kryvosheia, *Neuriadova starshyna...*, s. 476–477.

¹⁹ IR NBUV, F. I, Spr. 57563, ark. 192–202; O.V. Kryvosheia, *Ukrainska kozatska...*, s. 245–257; I. Kryvosheia, *Bunchukoviy tovarysh Fedir Markovykh u dzerkali svoho testamenteu*, „Siverianskyi litopys” 2019, № 1, s. 165–177.

²⁰ I. Kryvosheia, *Bunchukoviy tovarysh...*, s. 165–177.

²¹ *Ibidem*.

кувала у Переяславі 20 квітня 1741 р. А от розподіл маєтностей між дітьми чи їх нащадками Катерина Томарівна здійснила лише в 1747 р.²² Більшу частину рухомого майна заповіла своєму другому чоловіку Олександру Саковичу²³. Уступний лист був складений Катериною Томарівною на випадок її раптової смерті й засвідчений у міській прилуцькій ратуші 2 вересня 1747 р. урядниками, родичами, синами й другим чоловіком²⁴. Вона зазначила, що не всі діти проживають поруч. Зокрема Василь перебував на регулярній військовій службі (капітан-лейтенант лейб-гвардії Преображенського полку, 1747 р.²⁵), а донька Марія Ширай з родиною мешкала далеко. Троє дорослих синів померли раніше матері. Вихідною тезою Катерина зазначає, що розподіл вступає в силу лише після її смерті. Цікаво, що, розподіляючи маєтності між нащадками, Катерина Томарівна зробила все на власний розсуд, а не так, як того хотів чоловік.

Виділяючи спадок доньці Марії, Катерина згадує частину духівниці покійного першого чоловіка стосовно доньки, але зауважує, що зазначені у його розпорядженні ґрунти для доньки вона розподілила між синами. Зате Марії віддала всі млини на Яготинських греблях (10 кіл) та всі ґрунти й угіддя біля них²⁶. Тобто доньку вона не обділила. Перелік розділеного майна засвідчує рівнозначний поділ спадку між нащадками. Добре застережені права дітей покійного Івана (сину – ґрунти, доньці – грошова компенсація), що в майбутньому все ж не вберегло їх від проблем з опікуном, дядьком Андрієм, і привело до судових позовів²⁷. Катерина Томарівна (неписьменна²⁸), на схилку літ постає з листа як мудра, виважена в рішеннях, сильна особистість. Раніше вона не дозволила рідному брату продати родові батьківські маєтності в Переяславському полку в чужі руки, тепер і доньку застерегла від цього. Звеліла, за потреби продажу маєтку в Яготині, спершу запропонувати його братам. Та, аби збагнути роль цієї жінки у власній родині, варто читати тестамент її першого чоловіка²⁹. Очевидно, що вона була центром всесвіту для свого першого чоловіка і вони виховали шанобливих дітей.

Марина Марківна Павлова Імшенецька, протопопина лохвицька уклала заповіт в 1741 р.³⁰. На той час була вдовою. Як і її сестра Анастасія була неграмотною. Її тестамент укладений на користь брата Андрія Марковича, якому заповіла все рухоме і нерухоме майно. Тестаторка вказала в документі, що її діти померли ма-

²² IR NBUV, F. I, Spr. 57563, ark. 202зв–208.

²³ A. Lazarevskyi, *Opyssanye Staroi Malorossyy...*, s. 127.

²⁴ IR NBUV, F. I, Spr. 57563, ark. 207зв.–208.

²⁵ Ibidem, ark. 207зв.

²⁶ Ibidem, ark. 06.

²⁷ A. Y. Markovych, *Markovychy...*, s. 35–36.

²⁸ IR NBUV, F. I, Spr. 57563, ark. 206зв.

²⁹ O. V. Kryvosheia, *Kozatska starshyna...*, s. 245–257.

³⁰ Ibidem.

лолітніми. Однак, за деяку частину спадку, захоплену генералом фон Вейсбахом, необхідно було судитися. Марина окремо описала в заповіті її власні ґрунти, які теж заповіла братові. Вказала авторка й те, що боргів не мала, хоча й судилася з покійним Федором Імшенецьким, протопопом. І витратила чимало коштів на освіту дітей. Ймовірно, йшлося про племінників. Коли після смерті Андрія Марковича почалася судова тяганина його нащадків, то увесь час згадувалися і маєтності тітки Марини. Їх теж ділили спадкоємці Андрія³¹.

1 травня 1744 р. під час хвороби в молодому віці написала тестамент Ганна Іванівна Чарниш Андрієва Войцеховичева (1719–1745)³². Після коротких вступних інвокацій та інтитуляцій, Ганна одразу пояснює мотив написання заповіту. Вона серйозно захворіла і незважаючи на лікування і підтримку чоловіка, розуміла, що може померти. Її заповіт по структурі відрізняється від типового, адже в першій його частині тестаторка переймається не порятунком душі, а майбутнім чоловіка і двох малолітніх синів, які й проголошуються основними спадкоємцями. З тестаменту постає невесела історія молодої жінки. Вона в дитинстві втратила батька, а за рік до написання заповіту померла її матір, Євдокія Костянтинівна Голуб ([?]1689–1743). Майно, про яке йдеться у духовниці Ганни – це материзна. Вона апелює до заповіту матері й застерігає рідного брата Якова від перешкодження її чоловікові та синам після її смерті. Крізь суху мову документа доноситься турбота про близьких, вдячність чоловікові за його сильну підтримку. Ганна наголосила, що у випадку смерті синів вся її материзна залишається чоловікові, а не братам.

Варто уточнити, що вона була рідною внучкою гетьманші Анастасії Скоропадської, донькою Євдокії Костянтинівни Голуб та Івана Федоровича Чарниша, генерального судді. Отже, йдеться про дуже заможну і відому родину Гетьманщини. У заповіті ретельно описане майно, внесене нею при шлюбі (млини, двори, ґрунти), а також коштовності. Левова частка майна відійшла чоловікові і синам. Брату Якову заповіла коштовний материнин перстень у формі серця і, окремо зауважила, що всі «крепости» на нерухомість брат повинен віддати чоловікові. Донькам брата Івана заповіла коштовності і одяг. З цих описів коштовностей та одягу яскраво проступає повсякдення заможної старшинської родини. Чимало добрих слів лунає на адресу чоловіка, описується його доброта, подружня любов і повага, значні витрати на її лікування. Мова пройнята коханням і жалем. Ганна лише в другій частині заповіту згадує про обов'язок чоловіка після її смерті роздати на спомин душі 400 золотих та частину одягу, та на спомин душі її померлих батьків у Іллінський чернігівський монастир – срібну коновку. У кінці документа короткі санкції і прикінцевий протокол.

³¹ TsDIAUK, F. 76, Op. 2, Spr. 100, ark. 315.

³² *Sulymovskiy arkhyv: famylnye bumahy Sulym, Skorupp y Voitsekhovychei XVII–XVIII v.*, K. 1884, s. 278–280; I.I. Kryvosheia, *Neuriadova starshyna...*, s. 617.

Можливо саме в силу віку жінки і обставин її смерті звучання тестаменту таке світське. Ставлення до Бога, церкви й традицій шанобливе, але без перебільшень і страху.

Останній із відомих на сьогодні заповітів цієї родини з аналізованого часового проміжку належав найстаршому сину Марка Аврамовича, найближчому соратнику гетьманші Анастасії Скоропадської. Маркович Андрій Маркович ([?]1668–1747) – значний військовий товариш (1708), сотник глухівський (1709–1714). У 1709 р. отримав маєтність Шабалинів згідно універсалу гетьмана від 24.09.1709 із дозволом побудувати млин на р. Клевані під с. Кам'яним. Полковник лубенський ([?]06.1714–07.1727). У 1718 р. разом із гетьманом побував у Москві³³. У 1721 р. був на будівництві ладозького каналу. У 1723 р. ходив у Сулацький похід. 22 вересня 1727 р. сенатор Федір Васильович Наумов оголосив лубенській старшині про його відставку й видав указ про збір чолобитних проти нього. Було зібрано 108 скарг. Два роки йшли суди, однак незважаючи на очевидні зловживання, для А. Марковича врешті був введений уряд генерального підскарбія – ним він був 11 років (05.1729–07.1740). У 1744 р. Андрій призначений генеральним обозним. Був одружений з Ганною Іванівною Маковською, донькою сотника кролевецького Ніжинського полку³⁴. Заповіт Андрія Марковича датований 1747 р.³⁵ Тестамент мав класичну форму, однак не містив кінцевого протоколу. До основної частини додано реєстр, в якому здійснено поділ на п'ять частин, з яких чітко означені лише три. Окремо виділено спадок для онучки Анни, доньки покійного сина Луки, і в тестаменті вказано, що на це є окремий документ. У розподілі рухомого майна названо спадкоємцями онуків померлої доньки Олесі. Отже, мав шість синів та доньку. До його смерті жили три сина і невдовзі один з них, Марко, теж помер. Розпорядником тестатор призначив старшого сина Якова Андрійовича Марковича. Саме з Яковом, одразу в 1747 р., починають судитися брати і племінники через затримку з розподілом спадку³⁶. Фактично, розпорядник заповіту Яків умудрився увесь спадок залишити собі, адже і через десять років після смерті батька, в 1757 р. суди все ще тривали.

Отже, з тестаментів родини Марковичів доволі рельєфно проступає типова, досить заможна і впливова козацько-старшинська родина Гетьманщини. Заповіти засвідчують помірну набожність усіх представників родини. Вони прагнули бути похованими в монастирях чи при церквах, фундаторами яких була родина Марковичів. Піклувалися про виконання обрядів і служб, демонструючи звичну для того часу культуру «доброго» вмирання.

Незважаючи на походження й статус засновника роду, його діти увійшли до елітарного прошарку старшини козацької держави. Сталося це, передусім, через велику вагу в

³³ І. Kryvosheia, *Neuriadova starshyna...*, s. 130.

³⁴ Ibidem.

³⁵ O.V. Kryvosheia, *Ukrainska kozatska...*, s. 245–257.

³⁶ TsDIAUK, F. 76, Op. 2, Spr. 100, ark. 315.

прийнятті рішень у родині, та й не лише в родині, дружини гетьмана І. Скоропадського – Анастасії Марківни. Тестаменти засвідчують, що Марковичі уклали шлюби із представниками найвпливовіших родин Гетьманщини. Більшість членів родини Марковичів мали значні статки і приділяли економічній діяльності чимало часу й зусиль. Родина трималася разом, особливо доки була жива Анастасія Марківна. Пізніше між ними часто виникали суперечки при розподілі майна після смерті старших представників роду.

Серед членів родини Марковичів були добре освічені чоловіки, насамперед – це Яків Андрійович Маркович, який вчився у Києво-Могилянській академії та був улюбленим учнем Ф. Прокоповича. Однак, жінки цієї родини в більшості були неписьменними. Тобто, у середині XVIII ст. навіть у старшинському середовищі ще не бачили потреби в гарній освіті для жінок.

Марковичі-чоловіки займали різні уряди в козацькій старшинській ієрархії або мали звання/чин у неурядовій старшині, що гарантувало високий соціальний статус. Чоловіки родини і деякі жінки (приміром, та ж Анастасія Скоропадська) добре давали раду розвитку власних маєтків і не гребували захопленням ґрунтів і майна підлеглих полчан. Родина вела нескінченні судові справи через позови проти них скривджених. Однак високий статус Марковичів дозволяв їм виходити із ситуації без особливих втрат. Добробут і постійне накопичення статків, вочевидь були ціннісним орієнтиром роду Марковичів. Отже, тестаменти представників роду Марковичів містять інформацію про соціальний статус, маєтності та рухоме майно, що разом з іншими документами дозволяє дослідити в майбутньому економічну складову впливовості та повсякденне життя цього старшинського роду.

Bibliografia

Dnevnyk heneralnoho podskarbyia Yakova Markovycha: (1717–1767 hh.), red. A. Lazarevskoho, typ. H.T. Korchak-Novytskoho, Ch. 1: (1717–1725 hh.), 1893.

Dnevnyia zapysky malorossyiskoho podskarbyia heneralnoho Yakova Markovycha, Yzdanye Aleksandra Markovycha, M. 1859.

Dziuba O.M., *Pryvatne zhyttia kozatskoi starshyny XVIII st. (na materialakh epistoliarnoi spadshchyny)*, K. 2012.

Heneralne slidstvo pro maietnosti Lubenskoho polku, t. 4, Ukrainskyi arkhiv. Arkheohrafichna komisii VUAN, K. 1931.

Holubchuk H.D., *Rid Markovychiv-Markevychiv u kulturno-hromadskomu zhytti Ukrainy: «Nova simeina istoriia»*, Avtoref. dys... kand. ist. nauk: 07.00.06., Dnipropetr. nats. un-t., D. 2003.

Hurzhii O., *Diiialnist hetmana I. Skoropadskoho v otsyntsi vitchyznianskykh i zarubizhnykh istorykiv*, „Ukraina v Tsentralno-Skhidnii Yevropi: studii z istorii XI–XVIII stolit.” 2000.

- Hurzhi O., «*Ivan nosyt plakhtu, a Nastia – bulavu*»? *Suspilno-politychnyi portret elitnoi zhinky pershoi tretyny XVIII st.*», „Sotsium. Almanakh sotsialnoi istorii” 2002, vyp. 1.
- Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni Volodymyra Vernadskoho, F.I, Spr. 57563.
- Kostruba T., *Hetman I. Skoropadskyy (1708–1722)*, Lviv 1932.
- Kotliarova T.V., *Rid Markovychiv (Markevychiv) u bazi danykh «Personalii» Instytutu biohrafichnykh doslidzhen NBUV*, „Ukrainska biohrafistyka” 2013, vyp. 10.
- Kryvosheia I., *Bunchukovyi tovarysh Fedir Markovych u dzerkali svoho testamentu*, „Siverianskyi litopys” 2019, № 1.
- Kryvosheia I.I., *Neuriadova starshyna Ukrainskoi kozatskoi derzhavy (XVII–XVIII st.)*, Dovidnyk, t. 2, Bila Tserkva 2016.
- Kryvosheia V.V., *Kozatska elita Hetmanshchyny*, K. 2008.
- Kryvosheia V.V., *Kozatska starshyna Hetmanshchyny: entsyklopediia*, K. 2010.
- Lazarevskiy A., *Liudy Staroi Malorossyy. Markovychy*, „Kyevskaia Staryna” 1884, № 1.
- Lazarevskiy A., *Opysanye Staroi Malorossyy: materyaly dlia ystoryi zaselenyia, zemlevladyiia y upravlenyia*, t. 3, K. 1902.
- Markovych A.Y., *Markovychy*, „Kyevskaia Staryna” 1890, № 10–11.
- Maryna M., *Hetmansha Skoropadskaia, urozhdennaia Anastasiia Markova Markovych (1667–1729)*, „Istorycheskyi vestnyk” 1911, № 8.
- Modzalevskiy V.L., *Malorossyyskyi rodoslovnyk*, t. 3, Kyev 1912.
- Mordovtsev D., *Zhenshchyny pervoi polovyny XVIII veka*, *Sobranie sochyneni*, t. 36, SPb., 1902.
- Pritsak O., *Rid Skoropadskyykh*, *Istoryko-henealohichna studia*, Lviv 1938.
- Sulymovskiy arkhiv: famulnye bumahy Sulym, Skorupp y Voitsekhovoychei XVII–XVIII v.*, K. 1884.
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyiv (F. 51, Op. 3, Spr. 703; F. 53, Op. 2, Spr. 587; F. 76, Op. 2, Spr. 100), <https://cdiak.archives.gov.ua/>.

History of the prosperous class of Cossacks of the 18th century through documents – testaments of the Markovych family

Summary: The article explores the history of the Markovych family, a prosperous class of Cossacks, well-known in the Cossack Hetmanate, based on an analysis of specific historical documents such as testaments. Numerous studies have been devoted to the Markovych family in Russian, Soviet, and Ukrainian historiography. The main reason for the above is the interest in the life of Anastasiia Markivna, a representative of the Markovych family and Hetman Ivan Skoropadskyy's wife, who played an important role in the history of the Cossack Hetmanate. Anastasiia Markivna actively contributed to the careers of all her relatives. Her brothers, sisters' husbands and nephews occupied high positions in the Cossack hierarchy, and therefore influenced the course of events in both individual regiments and the entire Cossack Hetmanate. Insights into the Markovych family through an analysis of their testaments and other historical documents have shed new light on this prosperous upper-class family. Records of births and

deaths of members of this relatively large and influential family, and the details of their relations described in testaments provide valuable information about their everyday life.

Keywords: testament, family, prosperous class of Cossacks, Markovych family, Cossack Hetmanate

Geschichte der Kosakenältesten-Familie des 18. Jahrhunderts im Lichte von Dokumenten – die Testamente der Markovichs

Zusammenfassung: In diesem Artikel wird die Geschichte der im Hetmanat bekannten Kosakenältesten-Familie Markowitsch anhand eines spezifischen historischen Dokuments, des Testaments, untersucht. Die russische, sowjetische und ukrainische Geschichtsschreibung hat den Markowitschs eine Vielzahl von Studien gewidmet. Dies ist vor allem auf das Interesse am Schicksal und an der Rolle der Vertreterin der Familie Markowitsch, Anastasia Markivna, Ehefrau von Hetman Ivan Skoropadsky, in der Geschichte der Hetmans zurückzuführen. Sie war es, die aktiv zur Karriere aller ihrer Verwandten beitrug. Ihre Brüder, Ehemänner und Neffen, die hohe Positionen in der Kosakenhierarchie innehatten, beeinflussten den Lauf der Dinge sowohl in den einzelnen Regimentern als auch im gesamten Hetmanat. Die Betrachtung der Familie Markowitsch anhand ihrer Testamente und anderer Dokumente aus dieser Zeit wirft ein anderes Licht auf diese alte Familie. Die Lebensdaten der einzelnen Personen werden ermittelt. Verdeutlicht werden auch die Besonderheiten der Beziehungen innerhalb der recht großen Familie Markovich. Aus den Testamenten lassen sich zahlreiche neue Informationen über das tägliche Leben und die Weltanschauung dieser einflussreichen Familie gewinnen.

Schlüsselwörter: Testament, Familie, Kosakenältesten, Markowitschs, Hetmanat

Historia rodziny starszyny kozackiej XVIII wieku poprzez dokumenty – testamenty Markowiczów

Streszczenie: W artykule przedstawiono historię rodziny Markowiczów, starszyńskiej kozackiej rodziny znanej w Hetmanacie, której dzieje zanalizowano dzięki dokumentowi historycznemu, jakim jest testament. Markowiczom w historiografii rosyjskiej, sowieckiej i ukraińskiej poświęcono wiele różnych badań, co wynika przede wszystkim z zainteresowania losem i rolą w dziejach hetmańskich Anastazji Markiwny – przedstawicielki rodu Markowiczów, żony hetmana Iwana Skoropadskiego. To właśnie ona miała znaczący wpływ na karierę swoich bliskich – braci, mężów i siostrzeńców, którzy zajmowali wysokie stanowiska w hierarchii kozackiej, jak i w całym Hetmanacie. Spojrzenie na rodzinę Markowiczów w aspekcie ich testamentów i innych dokumentów z tamtej epoki rzuca nowe światło na tę rodzinę. Dzięki nim można odkryć specyfikę relacji w dość licznej, wpływowej rodzinie. Dostarczają także wielu informacji o życiu codziennym i światopoglądzie Markowiczów.

Słowa kluczowe: testament, rodzina, starszyna kozacka, Markowicze, Hetmanat

